



# Interxeracionalidade como recurso educativo

Enlazar xeracións para aprender a ser e estar nunha sociedade para todos e todas

## M<sup>a</sup> del Carmen Gutiérrez Moar

Profesora Contratada Doutora da Universidade de Santiago de Compostela (USC)

mdelcarmen.gutierrez@usc.es

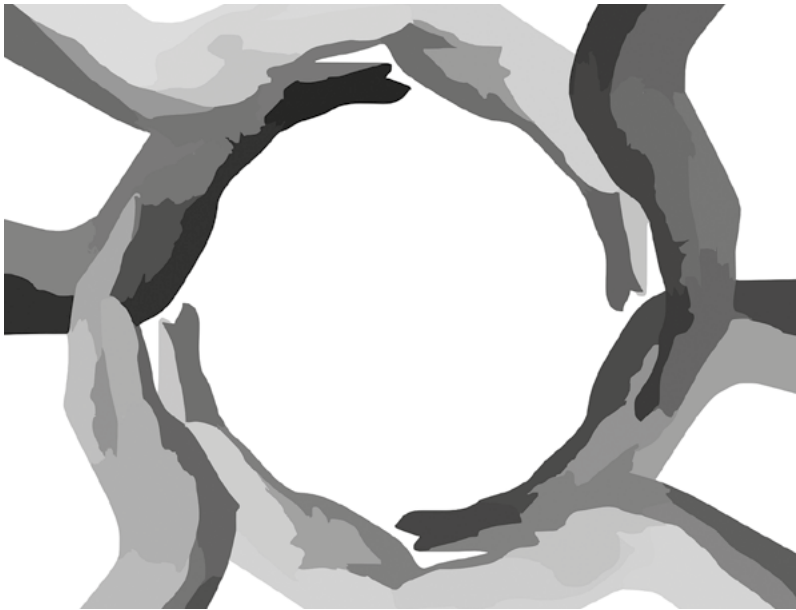
Se miramos a pirámide poboacional vemos que España é un dos países máis envellecidos da Unión Europea, sendo Galicia a segunda comunidade autónoma máis avellentada en España. Ambas presentan unha pirámide investida e regresiva, cunha base máis estreita que a zona central, feito indicativo dun aumento significativo da porcentaxe de persoas maiores.

É esta proxección demográfica onde se esconde o segredo da lonxevidade? A resposta desde a Universidade de Murcia (2012) indicaba que, se logramos «manter en hora o noso reloxo biolóxico con hábitos fixos, garantirase unha vida moito máis lonxeva e de maior calidade» (benestar). O aumento da lonxevidade contribúe decisivamente á expansión do sobreenvellecemento poboacional e á feminización da vellez, porque presentan maior esperanza de vida (Pérez e Abellán, 2010). Esta sociedade ademais de lonxeva caracterízase segundo Barone (2021) por ser dixital, global, desigual e interconectada polo que a información e o coñecemento democratizáronse e as oportunidades de cambio e transformación multiplicáronse. As mudanzas xéstanse desde dous enfoques: a defensa dos deseños centrados na persoa e a interxeracionalidade, porque son as vías óptimas para aproveitar as sinerxías colectivas.

Neste sentido, a vellez (Gutiérrez, 2010) e o envellecemento activo, saudable e exitoso (Alvarado e Salazar, 2014; Petretto et. al.,

REVISTAGALEGA  
DE EDUCACIÓN  
PUBLICACIÓN DE NOVA ESCOLA GALEGA

ISSN: 1132-8932  
Páx. 12 - 15



Conectando vivencias e experiencias

2016) experimentan unha metamorfose paradigmática ao estaren centrados nunha perspectiva do desenvolvemento humano e do ciclo vital para coñecer o individuo de forma holística, diversa e inclusiva xunto aos conceptos de educación e aprendizaxe ao longo da vida (Diz, 2021).

Gañamos anos á vida, pero a ciencia pregúntase como o envellecemento pode ser máis sostible para reorganizar as sociedades e os sistemas de convivencia entre xeracións? Desde que en 1923 Ortega y Gasset publicase a idea das

xeracións, o concepto modificouse notablemente (Caballero e Baigorri, 2013) (Ver Táboa 1), polo que na actualidade fálase de «constelacións xeracionais cruzadas». Ao vivir nun mundo cosmopolita e globalizado, a experiencia/vivencia da xeración global segue marcada por profundos contrastes e liñas divisorias, pero tamén por unha visión máis positiva que nos fala da presenza da solidariedade interxeracional unida á creación de lazos afectivo-emotivos e comunitarios que axudarán a reequilibrar as disparidades e semellanzas desde a corresponsabilidade

e a reciprocidade das súas accións (Díaz, López e Roncallo, 2017; Gutiérrez, 2021). Búscase que os seres humanos sexan considerados membros dunha comunidade onde os dereitos fundamentais se atribúan ás persoas sen distinción de nacionalidade, raza, sexo, etnia ou idade (Millán, 2013). Crearemos así unha «aldea cosmopolita e globalizada» onde a diversidade xeracional (Ver Táboa 2) convive nun mesmo tempo e lugar supoñendo un reto, posto que todas as persoas forman parte desta aldea e deberían representar o conxunto da sociedade (sociedade para todas as idades) para lograr que sexa máis xusta, libre e igualitaria (Santos Rego, 2013).

Unha sociedade multixeracional crea un escenario para a convivencia, cooperación, colaboración e a transferencia de coñecementos e aprendizaxes ao permitir a eliminación de barreiras idadistas, de xuvenofobia ou de adultocentrismo. Todos viven o mesmo momento, pero de diferentes xeitos. Só creando espazos e tempos onde os grupos entren en contacto para aprender a convivir e a entenderse poderemos dar valor ao prefixo inter- pasando da simple interacción a unha relación construtiva para (re)facerse xuntos (Sáez, 2009).

Táboa 1: Aceptións do termo xeración

ACEPCIÓNS	SIGNIFICADO
Sentido demográfico	Todos/as os/as nados nun mesmo ano ou intervalo de anos. Cohorte como variable estatística.
Sentido histórico	Cohorte ou grupo social vinculado á estrutura e/ou estratificación social.
Sentido sociolóxico	Posición de descendencia (fillos/as, pais e avós) familiar e outros graos de parentesco, sucesión biolóxica e vínculos socioculturais.
Sentido relacional	Unión da posición de descendencia familiar-parental (fillos/as, pais e avós) xunto á posición na esfera social (nenos/as, mozos/as, adultos e persoas maiores).

Fonte: Adaptado de Beltrán e Rivas (2013, p. 308) e Sáez (2009, p. 5).

Táboa 2: Caracterización dos grupos xeracionais

GRUPO XERACIONAL	MARCO TEMPORAL EN ESPAÑA	CARACTERÍSTICAS
Nenos da posguerra Silent Generation	1930-1948	Superan os 70 anos e creceron trala Guerra Civil. Son traballadores, austeros, sacrificados e realistas.
Baby Boomers	1949-1968	Naceron en plena ditadura franquista, viviron a loita polos valores sociais e beneficiáronse da entrada de España na Unión Europea. Son traballadores e posúen sólidos principios e valores.
Xeración X	1969-1980	Xeración esforzada e loitadora que protagonizou unha época de transición e de cambio á democracia. Viviron grandes avances tecnolóxicos e empregaron os primeiros videoxogos e ordenadores.
Millennials Xeración Nini Xeración Y	1981-1993	Sobradamente preparados académica e tecnoloxicamente, gústalles estar informados, ser exixentes e con alta fidelidade ás marcas, pero viviron en primeira persoa a gran crise económica do século XX.
Xeración Z Centennials	1995-1997 e 2010-2012	Xeración nada no novo milenio. Fortes relacións con Internet e as redes sociais. Son nativos dixitais e sempre están conectados. Caracterízanse por ser autodidactas, visuais, tolerantes e colaborativos.
Xeración Alpha	2013-actualidade	Nados na era dixital. Desfrutan consumindo e creando contidos en plataformas dixitais. Fascinaos a tecnoloxía interactiva. Son emprendedores, autosuficientes, educados/as, preparados e teñen menos contactos interpersoais cara a cara.
Xeración de Cristal	2013-actualidade	Xoves nados na tecnoloxía do século XXI. Presentan unha suposta fragilidade e debilidade ao se enfrontaren aos problemas da vida adulta. Son sensibles, creativos, moi intuitivos, empáticos, espirituais e sensibles co medio ambiente.
OUTRAS XERACIÓNS		
Xeración Perennials	Maiores de 55 anos	A xeración sen idade. Son curiosos, creativos, flexibles e con gran adaptación aos cambios.
Xeración de Ferro	Maiores de 100 anos	Experimentan en primeira persoa a resiliencia. Desafiaron as regras do que se esperaba e superaron adversidades para chegar a ter unha vida plena.

Fonte: Elaboración propia a partir de <https://www.enterat.com/actualidad/generaciones-anos-edad-nombres.php>; Gascó (2022) e Gutiérrez y Gómez (2022).

Esta coexistencia é chamada Pedagogía da Alteridade (Ortega, 2012) xa que unha parte do eu se constrúe desde o nós ao crear proxectos formativos asentados en valores como democracia, solidariedade, xustiza ou equidade.

Defender un enfoque interxeracional a través de accións/ actividades, prácticas, programas e intercambios implica entender que o ser humano é interxeracional na medida en que: por unha parte, o desen-

volvemento humano non ten fin e, por outra, o inter- implica, desde formulacións pedagóxicas, o intercambio de recursos, ensinanzas e aprendizaxes para lograr beneficios individuais, grupais e sociocomunitarios.

Este traballo titúlase: Interxeracionalidade como recurso educativo. Entrando na área dos recursos educativos e materiais didácticos gústame a idea de Rodríguez et al. (2021, p. 15) cando afirman a necesidade de

ampliar a mirada deste concepto cara a «obxectos, materiais, lugares e accións que teñen o potencial de sustentar procesos de desenvolvemento socioeducativo desde unha dimensión máis pedagóxica» dada a profundidade de tempos e escenarios formativos. Precisamente isto é o que ocorre cando planificamos o interxeracional, pois facilitamos a construción e intercambio de saberes (coñecementos, habilidades, destrezas, actitudes, valores e normas) de

quen participa no proceso, os medios e instrumentos poden responder a múltiples formatos, os recursos están ao servizo dun programa ou unha programación e/ou poden non ter intencionalidade didáctica, pero adquirena desde o uso e a utilidade que os profesionais ou equipos multiprofesionais lles asignan (Rodríguez Rodríguez, 2010). Esta consideración final introdúcenos na Pedagogía Mesoaxiolóxica, é dicir, xeramos coñecemento teórico, tecnolóxico e práctico da educación para valorar como educativo calquera medio/instrumento/recurso que empreguemos para crear procesos de intervención pedagóxica ou educar (Tourrián, 2016). Deste xeito, conformamos actuacións técnico-profesionais mediadas polos instrumentos-recursos cos que se intervén en cada acción. Educamos a partir de coñecementos e experiencias previas xunto á creación de métodos e metodoloxías de ensino-aprendizaxe adaptados desde o coñecemento da educación e das áreas culturais.

Para configurar a interxeracionalidade en si mesma e como recurso educativo, que pasos previos temos que dar a nivel socioeducativo? A resposta está no que defende Fandiño (2023, p. 17), isto é, «adquirir unha cultura do envellecemento desde a máis tenra infancia [...] para aprender a envellecer». ■

## REFERENCIAS

- ALVARADO GARCÍA, A. M. e SALAZAR MAYA, Á. M. (2014). Análisis del concepto de envejecimiento. *Gerokomos*, 25(2), 57-62.
- BARONE, E. (2021). Hacia una sociedad longeva sostenible: Instrumentalizando la intergeneracionalidad y el diseño centrado en la persona. *Esic Market Economics and Business Journal*, 52(2), 427-449.
- BELTRÁN, A. J. e RIVAS, A. (2013). Intergeneracionalidad y multigeneracionalidad en el envejecimiento y la vejez. *Tabula Rasa*, 18, 303-320.
- CABALLERO GUIASADO, M. e BAIGORRI AGOIZ, A. (2013). ¿Es operativo el concepto de generación? *Aposta. Revista de Ciencias Sociales*, 56, 1-45.
- Centro Internacional sobre el Envejecimiento (CENIE, 2023). *Guía para la Intergeneracionalidad: Convertir los retos de las sociedades longevas en oportunidades*. Autor.
- DIAZ SARMIENTO, C.; LÓPEZ LAMBRANO, M. e RONCALLO LAFONT, L. (2017). Entendiendo las generaciones. Una revisión del concepto, clasificación y características distintivas de los Baby Boomers, X y Millennials *CLIO América*, 11(22), 188-204.
- DIZ LÓPEZ, M. J. (2021). El aprendizaje a lo largo de la vida nexo entre las políticas sociales y de educación y formación en la Unión Europea. En J. M. Tourrián López e M. E. Oliveira Oliveira (Coords.), *Pedagogía Mesoaxiológica y Construcción de Ámbitos de Educación: La Función de Educar* (pp. 471-482). Red Internacional de Pedagogía Mesoaxiológica (RIPEME-2021).
- FANDIÑO, X. (2023). Aprendiendo a envejecer sin manual de instrucciones. En J. Mª FAILDE GARRIDO; M. D. DAPIA CONDE e M. Á. VÁZQUEZ VÁZQUEZ (Eds.) *Libro de Actas del 32 Congreso Anual Internacional de Xeriatría e Xerontología da Sociedade Galega de Xerontoloxía e Xeriatría (SGXX). Atención Xerontolóxica e Xeriatría: Idadismo e Principios Éticos* (pp. 17-21). Sociedade Galega de Xerontoloxía e Xeriatría (SGXX).
- GASCÓ, D. (2022). Se está muriendo la generación de hierro, para darle paso a la generación de cristal. Texto online. [https://es.linkedin.com/posts/david-gasc%C3%B3-76bb643b\\_se-est%C3%A1-muriendo-la-generaci%C3%B3n-de-hierro-activity-6934913962031374336-XUPc?trk=public\\_profile\\_like\\_view](https://es.linkedin.com/posts/david-gasc%C3%B3-76bb643b_se-est%C3%A1-muriendo-la-generaci%C3%B3n-de-hierro-activity-6934913962031374336-XUPc?trk=public_profile_like_view)
- GUTIÉRREZ MOAR, Mª. C. (2010). Vellez. En J. A. CARIDE GÓMEZ e F. TRILLO ALONSO (Dir.) *Diccionario Galego de Pedagogía. Guías A-Z* (pp. 562-564). Xunta de Galicia e Editorial Galaxia.
- GUTIÉRREZ MOAR, M. C. (2021). A interxeracionalidade no rural: Cabreiros a escena. En J. Rodríguez Rodríguez e X. M. Felpeto Carballeira (Coords.) *Cabreiros, 15 anos de dinamización comunitaria: Olladas e recursos interxeracionais no rural* (pp. 23-30). Tórculo Comunicación Gráfica.
- GUTIÉRREZ, M. C. e GÓMEZ, M. C. (2022). Alfabetización emocional para el talento senior: Olvidada pero emergente. En M. Valcarce Fernández; Mª del R. Castro González e Mª J. Diz López (Coords.) *Poboación Produtiva Maior: A formación e a Orientación na Empregabilidade e Mobilización do Talento Senior fronte ao Idadismo no Emprego*. Actas do 21 Congreso Internacional de Galicia e Norte de Portugal de Formación para o Traballo (pp. 360-373) Campus na Nube.
- MILLÁN ACEVEDO, N. (2013). Una doctrina cosmopolita para un mundo interdependiente. *Revista Electrónica de Estudios Internacionales (REEI)*, 25, 1-24.
- ORTEGA VALENCIA, P. (2012). Pedagogía y alteridad. *Una Pedagogía del Nos-Otros Revista Virtual Universidad Católica del Norte*, 35, 128-146.
- PÉREZ DÍAZ, J. e ABELLÁN GARCÍA, A. (2010). Sociedades longevas un desafío para el siglo XXI. *Lychnos*, 2, 46-52.
- PETRETTOA, D. R.; PILI, R.; GAVIANO, L.; MATOS LÓPEZ, C. e ZUDDAS C. (2016). Envejecimiento activo y de éxito o saludable: Una breve historia de modelos conceptuales. *Revista Española de Geriatría y Gerontología*, 51(4), 229-241.
- RODRÍGUEZ RODRÍGUEZ, J. (2010). La educación en los escenarios comunitarios. Implicaciones para los materiales didácticos. En M. Area; A. Parcerisa e J. Rodríguez (Coords.) *Materiales y recursos didácticos en contextos comunitarios* (pp. 31-47). Graó.
- RODRÍGUEZ RODRÍGUEZ, J.; BRAGA GARCÍA, T. M. F.; MUÑOZ MORENO J. L. e ÁLVAREZ SEOANE, C. D. (2021). Recursos educativos y materiales didácticos en contextos sociocomunitarios. *Pedagogía Social. Revista Interuniversitaria*, 39, 15-17.
- SÁEZ CARRERAS, J. (2009). La intergeneracionalidad o la potencialidad de un concepto inexplorado. *Espai Social*, 9, 4-7.
- SÁNCHEZ MARTÍNEZ, M. (2007) (Dir.) *Programas Intergeneracionales. Hacia una sociedad para todas las edades*. Colección Estudios Sociales, 23. Fundación «La Caixa».
- SÁNCHEZ MARTÍNEZ, M. (2009). La necesidad de los programas intergeneracionales. *Ayer, hoy, mañana. Espai Social*, 9, 8-12.
- SANTOS REGO, M. A. (2013) (Coord.) *Cosmopolitismo y Educación. Aprender y trabajar en un mundo sin fronteras*. Brief.
- TOURRIÁN, J. M. (2016). *Pedagogía Mesoaxiológica y Concepto de Educación*. Andavira Editora SL [2ª Edición].
- Universidad de Murcia (2012). *El secreto de la longevidad se esconde en la rutina*. Autor. Texto online. <https://edit.um.es/campusdigital/el-secreto-de-la-longevidad-se-esconde-en-la-rutina/>